

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ПАРИШКУРА ВІКТОРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 342.56:3.086(477:4-672 ЄС)

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент **Назаров Іван Володимирович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Сердюк Валентин Васильович**, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ, заступник керівника апарату;

– кандидат юридичних наук, доцент **Іваницький Сергій Олександрович**, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін.

Захист відбудеться 23 жовтня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а).

Автореферат розіслано 21 вересня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Приєднання України до Ради Європи 9 листопада 1995 р. визначило зовнішньополітичний курс нашої держави, спрямований на європейську інтеграцію, метою якої є членство в Європейському Союзі. Вступивши до Ради Європи, Україна взяла на себе низку зобов'язань, зокрема які стосуються проведення судової реформи.

Сьогодні до питання реформування судової системи України привернута пильна увага не лише вищих органів державної влади в Україні, а й громадськості та експертів провідних країн світу. Одним із ключових аспектів судової реформи є вироблення й запровадження чітких та ефективних механізмів притягнення суддів до юридичної відповідальності.

Прийняття змін до Конституції України та оновлення законодавства, яке відбулось у 2016 р., значною мірою наближує Україну до європейського правового простору. Однак ще існує багато нагальних проблем у судовій системі України, зокрема в частині юридичної відповідальності суддів, яка є одним із правових засобів забезпечення суддівської дисципліни, подолання корупції в судах, відновлення довіри громадян до судової гілки влади.

Не можна стверджувати, що на сьогодні практика притягнення суддів до юридичної відповідальності є чітко виробленою і однозначною. Як теорія, так і практика притягнення суддів до відповідальності потребують серйозного осмислення, запровадження нових підходів з метою підвищення її ефективності.

За таких обставин набуло актуальності проведення аналізу законодавства країн Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Франції, Португалії та Литви, що мають вдалий досвід правового регулювання у зазначеній сфері, з метою запозичення тих ефективних механізмів притягнення суддів до юридичної відповідальності, які будуть прийнятними для правової системи України, сприятимуть подоланню існуючих проблем у вітчизняному законодавстві та приведенню його у відповідність до європейських стандартів.

Теоретичною основою дослідження послужили роботи таких провідних українських та зарубіжних учених, як В. К. Аулов, В. С. Венедиктов, Л. Є. Виноградова, Д. В. Володіна, О. В. Гончаренко, О. С. Захарова, М. І. Клеандров, В. П. Кохан, Р. О. Куйбіда, Д. А. Липинський, А. В. Маляренко, І. Є. Марочкін, М. І. Мельник, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, Т. М. Нешатаєва, О. М. Овчаренко, М. А. Погорецький, С. В. Подкопаєв, О. Л. Польовий, О. І. Потильчак, С. В. Прилуцький, Т. М. Радько, М. О. Сапунова, А. О. Селіванов, А. О. Соловійов, М. І. Хавронюк, Р. Л. Хачатуров, М. М. Черногор, А. В. Шевченко, М. Д. Шиндяпіна, В. І. Шишкін, Т. В. Штих, О. Г. Яновська тощо.

Нормативною основою дисертації є Конституція України, закони України, законодавство окремих країн Європейського Союзу, підзаконні нормативні акти.

Емпіричну базу дослідження становлять окремі рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, практика Вищої ради юстиції щодо звільнення суддів за порушення присяги, висновки і рішення Ради Європи, рішення Європейського суду з прав людини, статистичні дані.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана на кафедрі організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно з планом наукових досліджень кафедри і є складовою частиною комплексної цільової програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тему роботи затверджено вченою радою Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 7 від 23 вересня 2012 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового механізму притягнення суддів в Україні до юридичної відповідальності з урахуванням досвіду окремих країн Європейського Союзу.

Реалізація зазначеної мети дисертаційної роботи зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- виявити існуючі доктринальні підходи щодо поняття юридичної відповідальності суддів та сформулювати власну дефініцію юридичної відповідальності суддів;
- встановити види юридичної відповідальності суддів у Німеччині, Франції, Португалії та Литві;
- з'ясувати значення юридичної відповідальності суддів у правовій системі України;
- визначити види юридичної відповідальності суддів в Україні;
- встановити основні передумови, які негативно впливають на ефективність застосування до суддів в Україні різних видів юридичної відповідальності;
- окреслити підстави для дисциплінарної відповідальності суддів, у тому числі з точки зору розвитку законодавства України про судоустрій за період з 2010 по 2016 рр.;
- виявити особливості застосування до суддів різних видів дисциплінарних стягнень;
- сформулювати теоретичні висновки, виробити нові наукові підходи й рекомендації стосовно вдосконалення законодавства України у сфері регулювання питань юридичної відповідальності суддів, у тому числі з урахуванням досвіду Німеччини, Франції, Португалії та Литви.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації механізму притягнення суддів до юридичної відповідальності.

Предметом дослідження є юридична відповідальність суддів в Україні та країнах

Європейського Союзу, її порівняльно-правовий аналіз.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження застосовано такі загальнонаукові методи: діалектичний метод пізнання соціальних явищ і процесів, який дав можливість провести дослідження різних наукових підходів щодо визначення поняття, суті та значення юридичної відповідальності суддів (підрозділ 2.1.), системно-структурний метод забезпечив методологічну основу всієї роботи (розділи 1-3), статистичний метод використовувався під час аналізу даних про кількість суддів, притягнутих до кримінальної відповідальності, при визначенні тих видів дисциплінарних санкцій, що найбільше застосовуються до суддів, при визначенні показників довіри населення до судової гілки влади (підрозділи 3.1., 3.2.).

Серед спеціальних методів правової науки використано: формально-юридичний метод при тлумаченні норм права, що регулюють питання притягнення суддів до різних видів юридичної відповідальності, для з'ясування їх суті та змісту (розділи 1-3). За допомогою порівняльно-правового методу здійснено класифікацію юридичної відповідальності суддів країн Європейського Союзу, а також аналіз та порівняння законодавства Німеччини, Франції, Португалії, Литви щодо відповідальності суддів (розділ 1), за допомогою техніко-юридичного в поєднанні з іншими методами були сформульовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства України (висновки до розділу 1, висновки).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана дисертаційна робота є першим у вітчизняній юридичній науці спеціалізованим комплексним порівняльно-правовим дослідженням юридичної відповідальності суддів в Україні та країнах Європейського Союзу. Найістотніші результати, які відбивають внесок автора в розробку вказаної проблематики, відображені у таких основних наукових положеннях, висновках і пропозиціях, які містять наукову новизну й виносяться на захист.

Вперше:

- визначено недоліки існуючого механізму притягнення суддів до юридичної відповідальності, що полягають, зокрема у можливості суддів уникати звільнення при вчиненні дисциплінарного проступку шляхом реалізації права на відставку;
- доведено, що запровадження в Україні законодавчого обмеження щодо здійснення колишнім суддею професійної діяльності адвоката з метою нівелювання корупційної складової не узгоджується з конституційним принципом щодо права на працю;
- аргументовано необхідність законодавчого закріплення дисциплінарної відповідальності судді у відставці з метою зменшення ризиків корупційної діяльності шляхом використання таким суддею колишніх професійних зв'язків серед діючого суддівського корпусу;
- обґрунтовано, що види дисциплінарних стягнень, передбачені пп. 4, 5 ч. 1 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», не відповідають принципу доцільності, що

полягає у відповідності обраного заходу впливу на порушника цілям юридичної відповідальності (запобіганні новим проступкам, зміцненні у суддів поваги до законності, прав і свобод громадян тощо).

Удосконалено:

– положення щодо значення юридичної відповідальності суддів, що полягає у: а) сприянні об'єктивності та законності судового процесу; б) формуванні правової свідомості серед суддівського корпусу; в) запобіганні порушенням, що можуть вчинятися суддями; г) забезпеченні незалежності суддів; д) зміцненні авторитету суду в суспільстві; є) очищенні суддівського корпусу виключно в межах закону (за умови дієвого механізму юридичної відповідальності), завдяки чому у суддівських лавах залишаються віддані професії представники;

– обґрунтування того, що основними передумовами, які негативно впливають на ефективність притягнення суддів до різних видів юридичної відповідальності, є: а) недосконалість законодавчої регламентації підстав та порядку притягнення суддів до різних видів відповідальності; б) порушення уповноваженими органами на практиці принципу невідворотності відповідальності суддів за вчинені правопорушення; в) відсутність сформованої єдиної практики застосування до суддів дисциплінарної відповідальності;

– поняття юридичної відповідальності суддів, яке слід розглядати як передбачені нормами права і здійснювані в правових відносинах в порядку єдиної спеціальної правової процедури уповноваженими державними органами засоби державного примусу до судді за вчинення ним правопорушення як при відправленні правосуддя у визначених законом випадках, так і поза межами здійснення суддівських функцій, що тягне для нього обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм;

– дефініцію дисциплінарного проступку судді як вчинення суддею винного діяння (дію або бездіяльність), що полягає у порушенні визначених у законодавстві обов'язків, що є підставами для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за спеціальною правовою процедурою.

Набули подальшого розвитку:

– висновок про те, що негативний аспект (ретроспективний) має бути домінуючим у юридичній відповідальності суддів, що обумовлюється двома факторами, а саме: низьким рівнем самосвідомості суддів та невисоким рівнем добросовісного виконання своїх професійних обов'язків;

– положення щодо безпідставності виділення такого окремого виду юридичної відповідальності суддів як відповідальність суддів, які обіймають адміністративну посаду в суді;

– погляди щодо перспективи звільнення суддів у порядку імпічменту. Зроблено

висновок, що така процедура звільнення може призвести до втрати незалежності судової гілки влади, оскільки створюється можливість здійснення тиску на суддів з боку держави, політичних сил та суспільства, що, у свою чергу, не відповідає принципу незалежності судової гілки влади та загально визнаним демократичним стандартам правосуддя;

– положення щодо видів юридичної відповідальності суддів у країнах Європейського Союзу. Встановлено, що поряд з дисциплінарною, цивільною, кримінальною та адміністративною відповідальністю, на відміну від України, у Німеччині та Литві застосовується конституційна відповідальність до окремої категорії суддів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення теоретичних засад доктрини юридичної відповідальності суддів;

– у нормотворчій діяльності – при розробці законодавчих актів; при розробці програм і заходів з питань судової реформи в Україні (лист Міністерства юстиції України від 20 травня 2016 р. № 337/94-48-16);

– у правозастосовній діяльності – з метою удосконалення й підвищення ефективності діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя при реалізації норм законодавства у сфері правосуддя (лист Вищої ради юстиції від 23 травня 2016 р. № 6242/0/9-16);

– у навчальному процесі – під час підготовки й викладання навчальних дисциплін «Організація судових і правоохоронних органів», «Судове право», «Судові системи та порівняльне судове право» та відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, а також навчально-методичних матеріалів.

Апробація матеріалів дисертації.

Основні висновки й положення дисертації було оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: II Международная конференция «Гуманитарные науки и модернизация правовой системы государства: российский и зарубежный опыт» (г. Новосибирск, 22 ноября 2013 г.); Міжнародна науково-практична конференція «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Ужгород, 15-16 листопада 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 27-28 червня 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 26-27 вересня 2014 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 9 наукових працях, зокрема у 3 статтях, опублікованих у наукових виданнях, які входять до переліку фахових для юридичних наук видань, 2 статтях у наукових періодичних виданнях інших

держав та тезах 4 доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок, з них: основний текст – 194 сторінки, список використаних джерел (330 найменувань) – 39 сторінок, додатки – 26 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, характеризується ступінь його наукового розроблення і зв'язок з науковими планами і програмами, визначаються мета, завдання дослідження, окреслюються його методологічні, теоретичні, емпіричні й нормативні підвалини, формулюється наукова новизна, розкривається теоретичне і практичне значення його результатів; наводяться дані про апробацію основних положень дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1. «Правове регулювання юридичної відповідальності суддів у країнах Європейського Союзу» складається з 5-ти підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Типологічний аналіз юридичної відповідальності суддів у країнах Європейського Союзу»* здійснено аналіз та класифікацію юридичної відповідальності суддів країн Європейського Союзу залежно від різних критеріїв, а саме: наявності імунітету судді від кримінальної відповідальності чи можливості притягнення до цивільної відповідальності, особливостей підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, суб'єктів ініціювання дисциплінарного провадження відносно суддів, суб'єктів проведення перевірки щодо наявності підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності тощо. На підставі проведеної класифікації надається обґрунтування, чому для подальшого здійснення порівняльно-правового аналізу вибрано саме чотири країни – члени Європейського Союзу (Німеччина, Франція, Португалія та Литва).

У підрозділі 1.2. *«Особливості притягнення суддів до юридичної відповідальності у Німеччині»* проаналізовано законодавство Німеччини, що регулює питання притягнення суддів до дисциплінарної, кримінальної, цивільної та адміністративної відповідальності. При розгляді питання дисциплінарної відповідальності суддів зазначається, що у Німеччині діє інститут службового нагляду, який виконує превентивну функцію та полягає в тому, що голова суду (начальник по службі) шляхом здійснення зауваження або попередження судді, який неналежно виконує свої обов'язки, не пов'язані зі здійсненням правосуддя, усуває можливість вчинення таким суддею дисциплінарного проступку. Вказується, що таке зауваження або попередження не є дисциплінарним заходом. Разом з тим голова суду (начальник по службі) може розглядати дисциплінарну справу відносно судді та застосовувати до нього дисциплінарне стягнення лише

першого порядку – оголошувати догану. При цьому наголошується, що розгляд скарг і подань, що стосуються серйозніших дисциплінарних правопорушень суддів, які передбачають застосування суворіших дисциплінарних стягнень, ніж догана, належить до повноважень спеціальних дисциплінарних судів.

Розглядаючи підстави для дисциплінарної відповідальності суддів, зроблено висновок, що у законодавстві Німеччини не встановлено їх вичерпного переліку. Дисциплінарним порушенням визнається порушення обов'язків судді. Перелік таких обов'язків не визначений в окремій нормі відповідного закону (наприклад, німецькому законі про суддів), а міститься в різних законах, що регулюють питання статусу суддів та їх відповідальності.

Детально звернута увага на підстави звільнення суддів у Німеччині, які розділені на такі блоки: а) звільнення судді у зв'язку з порушенням професійних обов'язків; б) звільнення судді у зв'язку з умисним порушенням принципів Основного Закону ФРН або конституційного порядку відповідної землі; в) звільнення судді внаслідок вчинення кримінального злочину.

У контексті дослідження питання кримінальної відповідальності суддів наголошується на відсутність у Німеччині імунітету судді від кримінального переслідування. Робиться висновок, що судді у Німеччині, як і будь-який інший громадянин держави, відповідають за протиправні дії відповідно до загальних принципів кримінального права і піддаються кримінальному переслідуванню без дозволу на те відповідних органів.

За результатами дослідження питання цивільної відповідальності суддів встановлено, що настання такої відповідальності обумовлено кримінальною відповідальністю. У разі порушення суддями своїх службових обов'язків компенсація збитку потерпілим здійснюється за рахунок держави. Водночас, якщо порушення обов'язку становить кримінальний злочин, держава має право регресу до судді.

У процесі вивчення питання адміністративної відповідальності суддів зроблено висновок, що в німецькому законодавстві не встановлено особливого порядку притягнення суддів до цього виду відповідальності, тобто останні несуть адміністративну відповідальність на рівні з громадянами. Така відповідальність згідно з законодавством Німеччини є фактично підвидом кримінальної відповідальності та передбачає санкцію у вигляді грошового штрафу, конфіскацію відповідного предмета.

У підрозділі 1.3. «Аналіз законодавства Франції в частині юридичної відповідальності суддів» розкрито особливості притягнення суддів у Франції до різних видів юридичної відповідальності. При розгляді питання дисциплінарної відповідальності суддів встановлено відсутність законодавчого закріплення вичерпного переліку підстав для дисциплінарної відповідальності суддів. Зроблено висновок, що дисциплінарна відповідальність суддів у Франції, як і у Німеччині, обумовлена порушенням обов'язків судді, закріплених в окремому спеціальному

законі. Крім того, у рамках дослідження питання дисциплінарної відповідальності суддів у праві Франції детально розкривається процедура розгляду дисциплінарних справ, а також структура та склад органу, уповноваженого розглядати дисциплінарні справи відносно суддів. Аналізуючи види дисциплінарних стягнень, що можуть застосовуватися до суддів, вказується про спільні риси, які притаманні як законодавству Франції, так і Німеччини та полягають у запровадженні широкого переліку санкцій за дисциплінарні проступки суддів, в тому числі пов'язані з позбавленням фінансового характеру. При цьому наголошується, що звільнення суддів є найсуворішим видом стягнень згідно зі шкалою санкцій.

На підставі проведеного анкетування близько 100 адвокатів України обґрунтовується недоцільність запровадження в Україні інституту заборони, що існує у Франції, який полягає в неможливості колишніми судьями здійснювати юридичну діяльність, в тому числі у сфері адвокатури в окрузі, що належить до юрисдикції суду, в якому колишні судді виконували свої обов'язки.

Розкриваючи сутність кримінальної та цивільної відповідальності суддів у Франції, зроблено висновок, що судді, як у Німеччині, не наділені імунітетом від кримінальної відповідальності й підлягають такій відповідальності на рівні з іншими громадянами. Обов'язок відшкодувати шкоду, завдану в результаті неправомірної діяльності судді внаслідок грубої помилки судді чи у зв'язку з відмовою у здійсненні правосуддя, покладається на державу. Водночас судді, які вчинили незаконні службові дії при здійсненні правосуддя, притягаються до відповідальності на підставі регресного позову з боку держави. Такий регресний позов розглядається палатою у цивільних справах Касаційного суду.

У підрозділі 1.4. «Законодавство Португалії про юридичну відповідальність суддів» розглядаються підстави, порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, визначено санкції, які застосовуються до суддів у разі вчинення дисциплінарних проступків, органи, які наділені компетенцією розглядати дисциплінарні справи стосовно суддів. Зроблено висновок, що широкий перелік дисциплінарних санкцій щодо суддів, представлений у законодавстві Португалії, створює можливість для повноцінного врахування та оцінки всіх обставин дисциплінарної справи та поведінки судді, а також знижує ймовірність свавільного застосування дисциплінарних стягнень для тиску на суддів.

Також зазначається, що у законодавстві Португалії, як і у Франції, запроваджений підхід щодо існування виключно єдиного вищого конституційного органу (Вища рада магістратури), який наділений широким спектром повноважень, що охоплюють не тільки функції щодо притягненням суддів до юридичної відповідальності, а й ряд інших, пов'язаних з кар'єрою судді та його навчанням.

За результатами порівняння законодавства Португалії із законодавством Німеччини, що

регулює питання юридичної відповідальності суддів, звертається увага на те, що ці країни характеризуються відсутністю окремого Кодексу щодо етики суддів, водночас наголошується, що у різних законах передбачені правові положення, що так чи інакше стосуються етичних принципів і правил поведінки та мають загальнообов'язковий характер для суддів і визначають їхню дисциплінарну відповідальність.

При розгляді питання кримінальної відповідальності суддів вказується на існування у португальському законодавстві певних особливостей, які забезпечують суддю від необгрунтованого кримінального переслідування, що пов'язані із затриманням та арештом судді, здійсненням обшуку його помешкання та робочого місця, а також розглядом кримінальної справи.

Аналізуючи особливості притягнення суддів до цивільної відповідальності, зазначається, що судді не несуть відповідальності за збиток (цивільну відповідальність), що виник унаслідок виконання ними своїх обов'язків. Обов'язок відшкодування шкоди покладається на державу. Водночас звертається увага на те, що, якщо судді діяли умисно або з грубою необережністю, що призвело до кримінальної відповідальності судді, Вища рада магістратури або Міністр юстиції Португалії мають право регресу до судді.

При здійсненні аналізу законодавства Португалії щодо порушення порядку (адміністративної відповідальності) зроблено висновок про відсутність особливостей правового регулювання адміністративної відповідальності суддів. У зв'язку з цим зазначається, що судді, як і інші громадяни Португалії, несуть відповідальність за порушення порядку на загальних підставах.

У підрозділі 1.5. «Аналіз законодавства Литви в контексті юридичної відповідальності суддів» розглядаються підстави та порядок дисциплінарної відповідальності суддів у Литві, звертається увага на їхні обов'язки, що кореспондуються з підставами для дисциплінарної відповідальності суддів, санкції, що можуть застосовуватися до суддів.

Докладно розкривається суть основних принципів поведінки суддів, визначених положеннями Кодексу етики суддів. У зв'язку з цим робиться висновок, що порушення етичних правил поведінки у Литві, як і в Німеччині та Португалії, є підставами для дисциплінарної відповідальності суддів.

При порівнянні законодавства Німеччини, Франції, Португалії та Литви встановлено, що у Литві існує дуалістична модель діяльності органів, що наділені компетенцією вирішувати питання порушення дисциплінарних справ відносно суддів (Комісія з суддівської етики та дисципліни), безпосереднього розгляду таких справ та застосування до суддів дисциплінарних стягнень (Суд суддівської честі). Натомість у законодавстві Франції та Португалії запроваджений підхід щодо існування виключно єдиного вищого конституційного органу (Вища рада магістратури), який наділений широким спектром повноважень, що охоплюють не тільки функції щодо притягненням суддів до юридичної відповідальності, а й ряд інших, які пов'язані з кар'єрою судді та його

навчанням. Німеччина в свою чергу характеризується існуванням системи спеціальних дисциплінарних судів, які не є самостійними організаційними одиницями, а входять до складу інших судів та наділені повноваженнями щодо прийняття рішень у дисциплінарних справах відносно суддів, у тому числі у відставці.

Окремо також приділена увага підставам для звільнення суддів у порядку імпичменту. Порівнюючи законодавство Литви та Німеччини, у цій частині обґрунтовується існування конституційної відповідальності судді в цих країнах у зв'язку із закріпленням інституту імпичменту, що полягає у звільненні судді в особливому процедурному порядку за порушення конституційних положень. При цьому наголошується, що таке звільнення стосується лише відповідного кола суддів (у Німеччині – суддів на службі Федерації за порушення принципів Основного Закону ФРН або зазіхання на конституційний лад землі, у Литві – судді Верховного Суду та апеляційного суду за грубе порушення Конституції Литовської Республіки або присяги, а також при виявленні факту скоєння злочинних дій).

Розглядаючи питання кримінальної та цивільної відповідальності суддів, зазначається, що у Литві запроваджений повний імунітет судді від кримінальної відповідальності. Цивільна відповідальність суддів у Литві обумовлена кримінальною відповідальністю, тобто у разі порушення суддею своїх професійних обов'язків при розгляді будь-якої категорії справ компенсація збитку потерпілим здійснюється державою. При цьому звертається увага, що, якщо такі порушення призвели до кримінальної відповідальності судді, держава має право регресу до нього. Крім того, зроблено висновок, що у Литві судді притягуються до адміністративної відповідальності на загальних підставах. Винятком з означеного є випадки, пов'язані з обмеженням волі судді (арешт), де щодо судді діє імунітет, який полягає в тому, що суддя притягається до адміністративної відповідальності за згодою Сейму, а у період між сесіями Сейму – Президента Республіки.

Розділ 2. «Поняття, значення та види юридичної відповідальності суддів в Україні» складається з 2-х підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Поняття та значення юридичної відповідальності суддів у правовій системі України»* зосереджено увагу на теоретичних аспектах юридичної відповідальності суддів. У зв'язку з цим розглянуті різні доктринальні підходи щодо поняття юридичної відповідальності, в тому числі суддів. Зроблений висновок, що «позитивна відповідальність» і «негативна відповідальність» взаємовиключні поняття, які не слід поєднувати. Позитивний характер відповідальності орієнтований на звернення до внутрішніх мотивів особи, її особистого оцінювання своєї поведінки, що не є сферою правової регламентації. Враховуючи зазначене, у дисертації підтримується саме негативний (ретроспективний) підхід до поняття юридичної відповідальності. На підставі цього надане авторське визначення юридичної відповідальності

суддів, яке базується як на загальному розумінні юридичної відповідальності, що існує у правовій доктрині та знайшло підтримку автора, так і на положеннях чинного законодавства України, що закріплюють особливості притягнення суддів до юридичної відповідальності.

Питання щодо значення юридичної відповідальності суддів у правовій системі України розглядається через призму науково-теоретичних підходів щодо цілей і функцій юридичної відповідальності. Поділяється думка про те, що в цілому значення юридичної відповідальності визначається тим, що найчастіше саме наявність відповідальності за ті або інші антисуспільні вчинки спонукає суддів до позитивного варіанта поведінки. У даному випадку вона є стимулом правомірної поведінки й антистимулом вчинення правопорушень. Крім того, зазначається, що коли юридична відповідальність суддів функціонує розумно й ефективно, вона здатна підвищити авторитет системи правосуддя в державі та суспільстві. Формулюється висновок про те, що значення юридичної відповідальності суддів полягає у: а) сприянні об'єктивності та законності судового процесу; б) формуванні правової свідомості серед суддівського корпусу; в) запобіганні порушенням, що можуть вчинятися суддями; г) забезпеченні незалежності суддів; д) зміцненні авторитету суду в суспільстві; е) очищенні суддівського корпусу виключно в межах закону (за умови дієвого механізму юридичної відповідальності), завдяки чому в суддівських лавах залишаються лише віддані професії представники.

У підрозділі 2.2. «Види юридичної відповідальності суддів» аналізуються окремі наукові погляди щодо поділу юридичної відповідальності суддів на види. Розглянуто як традиційний (класичний) підхід до поділу юридичної відповідальності суддів на дисциплінарну, кримінальну, цивільно-правову та адміністративну, так і інший підхід (нетрадиційний), що передбачає можливість поділу юридичної відповідальності суддів на процесуальну, конституційну (конституційно-правову), а також відповідальність суддів, які обіймають адміністративну посаду у судах. Разом з тим у цьому підрозділі більшою мірою зосереджена увага саме на нетрадиційному підході до поділу юридичної відповідальності суддів, оскільки останній є дискусійним і потребує глибокого аналізу та осмислення.

Не підтримуючи концепцію процесуальної відповідальності як одного із самостійних видів юридичної відповідальності суддів, зазначається, що результати процесуальної діяльності судді щодо вирішення ним справ є виключно проявом правової позиції судді, його власного переконання, а скасування або зміна судового акта, направлення справи на повторний розгляд варто розглядати лише як потенційну підставу для застосування дисциплінарної, цивільно-правової, кримінальної відповідальності. Крім того, обґрунтовується, що політичний характер конституційно-правової відповідальності виключає можливість притягнення суддів до цього виду відповідальності. Закріплені на конституційному рівні підстави для дострокового звільнення судді з посади є передумовою, зокрема для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. За

вчинення суддею правопорушення при виконанні покладених на нього адміністративних функцій останній несе дисциплінарну відповідальність, тому наголошується на безпідставності виділення відповідальності суддів, які обіймають адміністративну посаду в судах як окремий вид юридичної відповідальності суддів.

Розділ 3. «Практичні аспекти юридичної відповідальності суддів в Україні» складається з 4-х підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Дисциплінарна відповідальність суддів» розглядаються доктринальні підходи щодо поняття дисциплінарної відповідальності суддів. За результатами дослідження встановлено, що дефініції дисциплінарної відповідальності суддів, запропоновані більшістю вчених, є подібними і полягають у застосуванні до судді дисциплінарних стягнень, визначених у законодавстві за правопорушення, вчинені суддею як на службі, так і поза нею.

У зв'язку з відсутністю законодавчого закріплення поняття дисциплінарного проступку судді та з урахуванням висвітлених у науковій літературі позицій з цього приводу пропонується сформулювати визначення дисциплінарного проступку судді як вчинення суддею винного діяння (дії або бездіяльності), яке полягає в порушенні визначених у законодавстві обов'язків, що є підставами для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за спеціальною правовою процедурою.

Розглядаючи деякі підстави дисциплінарної відповідальності суддів, зроблено висновок про те, що після проведення судової реформи у 2016 році підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності були значно розширені й уточнені. Водночас із Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не були виключені ті підстави, які не виправдовують себе на практиці, зокрема неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майновий стан, відображення в ній завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством, а також поняття, які не узгоджуються як з нормами Конституції України, іншими законами України, так і з термінологією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практикою Конституційного Суду України («доступ до правосуддя», «відхилення аргументів»).

Аргументується недоцільність виключення із Закону України «Про судоустрій і статус суддів» такої підстави для дисциплінарної відповідальності суддів як затягування або невжиття заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, оскільки доводиться, що порушення процесуальних строків є одним із найпоширеніших дисциплінарних правопорушень, що вчиняються суддями. Також наголошується на необхідності передбачити у ч. 9 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисного незазначення відомостей, визначених законодавством серед

переліку тих дисциплінарних проступків, вчинення яких призведе до застосування щодо судді подання про його звільнення, обґрунтовуючи це тим, що встановлені законодавством види санкцій, які на сьогодні застосовуються при вчиненні вказаних дисциплінарних проступків, не відповідають принципу доцільності. Разом з тим наголошується на збереженні у законодавстві України таких санкцій як догана та суорова догана, застосування яких передбачає тимчасове позбавлення права судді на отримання доплат до посадового окладу, оскільки обґрунтовується, що останні є потужним превентивним заходом вчинення суддями дисциплінарних проступків та відповідає європейським стандартам у сфері правосуддя, а також практиці Німеччини, Франції та Португалії.

Підрозділ 3.2. «Кримінальна відповідальність суддів» присвячений особливостям притягнення суддів до кримінальної відповідальності.

Визначається, що процедура притягнення суддів до кримінальної відповідальності має свої особливості, що обумовлено конституційними гарантіями незалежності й недоторканності суддів. У зв'язку з цим здійснюється аналіз доктринальних підходів щодо змісту, цілей та співвідношення понять «недоторканність» та «іммунітет» судді. Також розкривається проблема співвідношення іммунітету з конституційним принципом правової рівності. Підтримується позиція, що об'ємнішим з названих термінів є іммунітет, який включає недоторканність як один з елементів. Крім того, зазначається, що структурними елементами іммунітету судді є також іммунітет свідка та індемнітет судді. Доведено, що запровадження в Україні саме функціонального іммунітету стосовно суддів є логічним і виправданим кроком та відповідає законодавчій практиці більшості країн Європейського Союзу і європейським стандартам.

Аналізуючи статистичні дані щодо кількості притягнутих до кримінальної відповідальності суддів за період з 2011 по 2016 рр. та враховуючи високий рівень корупції у судах, зроблено висновок про неефективність кримінальної відповідальності суддів в Україні.

При розгляді питання щодо органу, який уповноважений розглядати питання про зняття суддівського іммунітету, зазначається, що надання таких повноважень саме Вищій раді правосуддя відповідає рекомендаціям Венеціанської комісії та усуває законодавчі недоліки, що існували до прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

У *підрозділі 3.3. «Цивільно-правова відповідальність суддів»* аналізуються положення законодавства України та країн Європейського Союзу, які регулюють порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними діями суддів. Встановлено, що в Німеччині, як і в Україні, саме на державу покладається тягар з відшкодування шкоди, завданої суддею у зв'язку з розглядом судових справ. Водночас у разі наявності вини судді, доведеної у кримінальному порядку, держава має право регресу до нього. Правова система інших країн Європейського Союзу (зокрема, Італії, Іспанії) передбачає солідарну відповідальність держави та судді при завданні шкоди суддею

умисно або з грубої необережності. При відсутності вини судді лише держава відшкодовує шкоду, завдану суддею при здійсненні правосуддя.

У процесі аналізу українського законодавства щодо відшкодування шкоди державою внаслідок незаконних дій судді при розгляді, зокрема цивільних справ обґрунтовується необхідність визначення серед підстав для перегляду справ у зв'язку з нововиявленими обставинами встановлення рішенням Вищої ради правосуддя вчинення суддею дисциплінарного проступку. При цьому наголошується, що хоча запропоновані зміни до процесуального законодавства України не вплинуть на можливість відшкодування шкоди потерпілому, завданої суддею при здійсненні правосуддя, однак сприятимуть встановленню справедливості у справі, при розгляді якої суддя вчинив правопорушення.

Крім того, розглянуті пропозиції науковців щодо усунення проблем, пов'язаних з неможливістю отримання потерпілим відшкодування заподіяної шкоди, в тому числі з підстав нестачі чи відсутності бюджетних коштів. У даному контексті мова йде про інститут страхування відповідальності суддів на випадок завдання шкоди при здійсненні правосуддя. Робиться висновок, що запропоновані варіанти страхування юридичної відповідальності суддів, зокрема шляхом запровадження щомісячних відрахувань із суддівської винагороди, звужують гарантії незалежності суддів, передбачені Конституцією України. Окремо зосереджена увага на правових аспектах відшкодування збитків, завданих державі внаслідок виплати справедливої сатисфакції за рішеннями ЄСПЛ, що набрали законної сили.

У підрозділі 3.4. «Особливості притягнення суддів до адміністративної відповідальності» аналізується законодавство України та наукова література щодо проблем притягнення суддів до адміністративної відповідальності. Робиться висновок, що в Україні практика адміністративної відповідальності суддів абсолютно не сформована, що обумовлено низкою причин. По-перше, реалізація суддями гарантій їх недоторканності в умовах, коли органи, уповноважені на фіксацію адміністративних правопорушень та накладення відповідних стягнень, не вельми розбираються в тонкощах статусу суддів і просто заплющують очі на такі правопорушення. Крім того, процедура зняття недоторканності є складною і у зв'язку з адміністративними правопорушеннями не застосовується. По-друге, у вітчизняному законодавстві наявна конкуренція адміністративної та дисциплінарної відповідальності суддів. По-третє, не здійснюється офіційне статистичне спостереження за правопорушеннями, які вчиняються суддями, тобто встановити реальні масштаби здійснюваних суддями правопорушень неможливо.

При розгляді питання щодо визначення підвідомчості розгляду справи про притягнення судді до адміністративної відповідальності зазначається про необхідність розподілу таких правопорушень на два види: ті, що вчиняються поза межами професійної діяльності судді, та ті, що пов'язані з його службовою діяльністю. Крім того, вказується, що, оскільки з точки зору

регулювання відповідальності суддів за адміністративні правопорушення у сфері службової діяльності Закон України «Про судоустрій і статус суддів» співвідноситься з Кодексом України про адміністративні правопорушення як спеціальний закон із загальним, то й розглядатися такі справи повинні у порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів», тобто в порядку дисциплінарного провадження. Доводиться, що такий порядок матиме перевагу, оскільки органи, на які покладено здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів, мають безпосередній стосунок до судової системи, краще обізнані зі специфікою судівництва і здатні ефективніше реагувати на відповідні факти. При цьому за адміністративні правопорушення, вчинені поза межами професійної діяльності, судді мають притягатися до адміністративної відповідальності на загальних підставах, а такі справи розглядатися у порядку та органами, визначеними Кодексом України про адміністративні правопорушення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено розробку теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення правового механізму притягнення суддів в Україні до юридичної відповідальності з урахуванням досвіду окремих країн ЄС. Головними науковими і практичними результатами дисертаційної роботи є такі теоретичні висновки та практичні пропозиції.

1. Юридична відповідальність суддів розглядається з точки зору єдності позитивного і негативного підходів до цього питання. Водночас низький рівень самосвідомості суддів та невисокий рівень сумлінного виконання ними своїх професійних обов'язків спонукає до негативного (ретроспективного) підходу до цього поняття, що проявляється у вчиненні суддею правопорушення.

2. У розглянутих країнах ЄС законодавством не встановлені конкретні переліки підстав або окремий склад правопорушень, які б визначали дисциплінарну відповідальність суддів. Дисциплінарна відповідальність суддів обумовлена порушенням обов'язків судді, які визначені як у єдиному спеціальному законі, так і в інших законах, що регулюють питання статусу суддів та їх відповідальності.

3. Видами юридичної відповідальності суддів, що характерні для Німеччини, Франції, Португалії та Литви, є: а) дисциплінарна; б) цивільна; в) кримінальна. Конституційна відповідальність притаманна Німеччині й Литві, адміністративна – лише Литві, а відповідальність за порушення порядку (підвид кримінальної відповідальності) застосовується у Німеччині та Португалії.

4. Юридична відповідальність суддів має важливе значення не тільки для суддів, суспільства, а й держави в цілому, що полягає у: а) сприянні об'єктивності й законності судового процесу; б) формуванні правової свідомості серед суддівського корпусу; в) запобіганні

порушенням, що можуть вчинятися суддями; г) забезпеченні незалежності суддів; д) зміцненні авторитету суду в суспільстві; е) можливості очищення суддівського корпусу винятково в межах закону (за умови дієвого механізму юридичної відповідальності), завдяки чому у суддівських лавах залишаться лише віддані професії представники.

5. Класична (традиційна) модель поділу юридичної відповідальності суддів на дисциплінарну, цивільно-правову, кримінальну та адміністративну є найоптимальнішою, оскільки порівняно з іншими існуючими доктринами (що припускають існування конституційно-правової відповідальності суддів, процесуальної або відповідальності суддів, які обіймають адміністративну посаду в судах) кореспондується з позицією законодавця. Водночас такі види відповідальності, як цивільно-правова, кримінальна та адміністративна, мають доволі низькі показники застосування, що обумовлюється як недоліками законодавчого регулювання, так і особливостями правозастосовних процедур.

6. Основними передумовами, які негативно впливають на ефективність притягнення суддів до різних видів юридичної відповідальності, є: а) недосконалість законодавчої регламентації підстав та порядку притягнення суддів до різних видів відповідальності; б) порушення уповноваженими органами на практиці принципу невідворотності відповідальності суддів за вчинені правопорушення; в) відсутність сформованої єдиної практики застосування до суддів дисциплінарної відповідальності.

7. З метою узгодження законодавчих положень, які визначають підстави для дисциплінарної відповідальності суддів, з європейськими стандартами у сфері захисту прав людини, зокрема щодо запровадження терміна «доступ до суду», а також узгодження з конституційними нормами, процесуальним законодавством України терміна «аргумент» пропонуємо в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. у:

1) пп. а) п. 1 ч. 1 ст. 106 словосполучення «доступ до правосуддя» замінити словосполученням «доступ до суду»;

2) пп. б) п. 1 ч. 1 ст. 106 словосполучення «відхилення аргументів» замінити на словосполучення «відхилення доказів».

8. Прийняття нового законодавства про судоустрій у 2016 р. послужило підставою для розширення переліку санкцій, що можуть застосовуватися до суддів при вчиненні дисциплінарного проступку. В основному передбачені законодавцем види санкцій є цілком обґрунтованими і в перспективі їх реалізація повинна досягати цілей юридичної відповідальності. Однак такі санкції, як подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя з обов'язковим проходженням курсу підвищення кваліфікації у Національній школі суддів України та підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді або подання про переведення до суду нижчого рівня при вчиненні суддею правопорушення, яке полягає у

зазначенні в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисному незазначенні відомостей, визначених законодавством, не відповідають принципу доцільності. У зв'язку з цим пропонуємо у ч. 9 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. передбачити зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисного незазначення відомостей, визначених законодавством, як один з тих дисциплінарних проступків, вчинення якого призведе до застосування щодо судді подання про його звільнення.

9. У зв'язку з впливовим становищем суддів у суспільстві та з метою уникнення негативних наслідків для себе та своєї родини для деяких скаржників саме анонімні заяви або скарги можуть бути єдиним способом повідомлення про серйозні порушення з боку суддів, тому пропонується ч. 6 ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. змінити та передбачити положення, згідно з якими рішення про взяття до уваги або відхилення анонімної заяви чи повідомлення має вирішувати ВРП з урахуванням конкретних обставин.

10. Пропонується притягати суддю до цивільно-правової відповідальності не лише на підставі вироку суду відносно судді, що набрав законної сили, а й на підставі рішення ВРП щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Такі рішення можуть бути також підставами для звернення до суду з метою перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами. Крім того, розглядається можливість притягати суддю до цивільно-правової відповідальності в порядку регресу на підставі рішення ЄСПЛ в разі встановлення рішенням суду складу злочину в діях судді (суддів), який постановив неправосудне рішення. Такі справи пропонується розглядати за спеціальною процедурою в порядку адміністративного судочинства, що обумовлено публічно-правовим характером та специфікою справ про компенсацію збитків унаслідок виплати справедливої сатисфакції за рішеннями ЄСПЛ.

11. За адміністративні правопорушення, вчинені поза межами професійної діяльності, судді мають притягатися до відповідальності на загальних підставах, а остаточне рішення у справі повинно направлятися до відповідного органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження щодо судді, для вирішення питання про подальше перебування на посаді судді, що має адміністративне стягнення. У випадку здійснення суддею адміністративного правопорушення, пов'язаного зі службовою діяльністю, питання притягнення його до відповідальності повинно вирішуватись у порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. для притягнення до дисциплінарної відповідальності.

12. Запровадження в Україні інституту імпідменту, що полягає в можливості звільнення судді в особливому процедурному порядку, не відповідає принципу незалежності судової гілки влади та загальновизнаним демократичним стандартам судочинства, оскільки створюється

можливість для здійснення з боку органів державної влади, політичних суб'єктів та суспільства тиску на судову гілку влади, що може призвести до втрати останньою незалежності.

13. На підставі досвіду Німеччини пропонується передбачити у законодавстві України дисциплінарну відповідальність суддів у відставці, що у майбутньому знівелює зловживання суддями у відставці своїм статусом і посилить довіру громадян до судової гілки влади.

14. Запровадження в Україні на прикладі Франції обмеження щодо здійснення колишнім суддею юридичної діяльності, пов'язаної, зокрема з адвокатурою, з метою нівелювання корупційної складової є недоцільним і не узгоджується з конституційним принципом щодо права на працю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Паришкура В. В. Окремі аспекти оптимізації законодавства України в частині притягнення суддів до юридичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 11. С. 225–229.

2. Паришкура В. В. Теоретичні та практичні особливості відповідальності судді у зв'язку з порушенням правил етичної поведінки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 1 (січень). С. 145–151.

3. Паришкура В. В. Деякі проблемні питання притягнення суддів в Україні до кримінально-правової та цивільно-правової відповідальності. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 4 (8). С. 164–169.

4. Паришкура В. В. Окремі теоретичні та практичні аспекти притягнення до юридичної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення осіб, які мають статус судді. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 58–65.

5. Паришкура В.В. Дисциплінарна відповідальність суддів у Німеччині. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 2. С. 131–136.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Паришкура В. В. Некоторые аспекты реформирования института юридической ответственности судей в свете предложенных изменений в Конституцию Украины. *Гуманитарные науки и модернизация правовой системы государства: российский и зарубежный опыт: II международная конференция* (г. Новосибирск, 22 нояб. 2013 г.). С. 180–183.

7. Паришкура В. В. Порушення правил суддівської етики як підстава дисциплінарної відповідальності судді (деякі практичні аспекти). *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 15-16 лист. 2013 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 234–235.

8. Паришкара В. В. Особливості притягнення суддів до цивільно-правової відповідальності. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 27-28 черв. 2014 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2014. С. 56–58.

9. Паришкара В. В. Деякі аспекти притягнення суддів до адміністративної відповідальності. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 26-27 вер. 2014 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2014. С.72–77.

АНОТАЦІЯ

Паришкара В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню питань, пов'язаних із притягненням суддів до юридичної відповідальності як в Україні, так і країнах Європейського Союзу, зокрема Німеччині, Франції, Португалії та Литві.

Встановлено, що видами юридичної відповідальності суддів, які характерні для Німеччини, Франції, Португалії та Литви, є: а) дисциплінарна; б) цивільна; в) кримінальна. Конституційна відповідальність суддів притаманна Німеччині й Литві, адміністративна – лише Литві, а відповідальність за порушення порядку (підвид кримінальної відповідальності) застосовується у Німеччині та Португалії.

На підставі аналізу українського законодавства та відповідної правозастосовної практики визначені основні передумови, які негативно впливають на ефективність притягнення суддів до дисциплінарної, цивільно-правової, кримінальної та адміністративної відповідальності.

При узагальненні правового досвіду Німеччини, Франції, Португалії та Литви запропоновані рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового регулювання юридичної відповідальності суддів в Україні. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність запровадження в законодавство України дисциплінарної відповідальності суддів у відставці. Також пропонується передбачити положення, згідно з якими Вища рада правосуддя має приймати рішення про взяття до уваги або відхилення анонімної заяви чи повідомлення про порушення з боку суддів, враховуючи при цьому конкретні обставини. Водночас доведено, що запровадження в Україні інституту імпідменту, що полягає в можливості звільнення судді в особливому процедурному

порядку, не відповідає принципу незалежності судової гілки влади та загально визнаним демократичним стандартам судочинства.

Ключові слова: юридична відповідальність, судді, правопорушення, законодавство, порівняльно-правовий аналіз, Європейський Союз.

АННОТАЦІЯ

Паришкура В. В. Юридическая ответственность судей в Украине и странах Европейского Союза: сравнительно-правовой анализ. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 «Судоустройство; прокуратура и адвокатура». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2017.

Диссертация является научным исследованием, посвященным вопросам анализа правового регулирования юридической ответственности судей в Украине и странах Европейского Союза, в частности Германии, Франции, Португалии и Литве. Анализируются и сравниваются основания, правовая процедура привлечения судей к дисциплинарной, гражданско-правовой, уголовной и административной ответственности как в Украине, так и в указанных европейских странах.

Отмечается, что в Германии, Франции, Португалии и Литве привлечение судей к определённому виду юридической ответственности осуществляется в зависимости от степени судейского иммунитета (абсолютный, функциональный), инстанционного статуса судьи. Делается вывод о том, что в Германии и Литве существует особая процедура привлечения к юридической ответственности судей конституционной юрисдикции.

На основании обобщения украинского правоприменительного опыта определены основные тенденции относительно привлечения судей к юридической ответственности. Так, указывается, что такие виды юридической ответственности судей, как гражданско-правовая, уголовная и административная, имеют довольно низкие показатели применения. В то же время дисциплинарная ответственность судей является наиболее распространенным и часто применяемым видом юридической ответственности. Делается вывод, что закрепление в законодательстве Украины юридической ответственности судей в полной мере соответствует общим европейским стандартам в сфере осуществления правосудия, в том числе национальным, поскольку именно юридическая ответственность судей является правовым барьером, который определённым образом нивелирует непрофессионализм среди судей, а также возможность злоупотребления ими своими полномочиями при отправлении правосудия.

В диссертации установлены основные предпосылки, которые негативно влияют на

эффективность привлечения судей к юридической ответственности в Украине. Ими являются: а) несовершенство законодательной регламентации оснований и порядка привлечения судей к различным видам юридической ответственности; б) нарушение уполномоченными органами на практике принципа неотвратимости ответственности судей за совершенные ими правонарушения; в) отсутствие единой сложившейся практики применения к судьям дисциплинарной ответственности.

В работе также рассмотрен вопрос о значении юридической ответственности судей в Украине, что заключается в: а) содействии объективности и законности судебного процесса; б) формировании правового сознания среди судейского корпуса; в) предотвращении нарушений, которые могут совершаться судьями; г) обеспечении независимости судей; д) укреплении авторитета суда в обществе; е) возможности очистки судейского корпуса исключительно в рамках закона (при условии действенного механизма юридической ответственности).

В диссертации также сформулированы научные выводы, практические и законодательные предложения, связанные с усовершенствованием действующей процедуры привлечения судей к юридической ответственности.

Ключевые слова: юридическая ответственность, судьи, правонарушение, законодательство, сравнительно-правовой анализ, Европейский Союз.

SUMMARY

Paryshkura V. V. Legal liability of judges in Ukraine and the European Union countries: comparative legal analysis. – Qualifying scientific work on the manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of a candidate of juridical sciences (PhD) in specialty 12.00.10 «Judiciary; prosecutor's office and advocacy». – National Law University named after Yaroslav the Wise, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

The thesis is devoted to complex research of issues related to bringing judges to legal liability in Ukraine and EU countries, including Germany, France, Portugal and Lithuania. It is established that the types of legal liability of judges that are typical for Germany, France, Portugal and Lithuania, are: a) disciplinary; b) civil; c) criminal. The constitutional liability of judges inherent Germany and Lithuania. Administrative – only Lithuania, liability for breach of order (a subspecies of criminal liability) – used in Germany and Portugal.

On the basis of Ukrainian legislation and the relevant law-enforcement analysis the basic premises that adversely affect the efficiency of using disciplinary, civil, criminal and administrative liability against the judges are determined.

Summarizing the legal experience of Germany, France, Portugal and Lithuania some recommendations to improve the regulation of judges' legal liability in Ukraine are proposed. In this

regard, it is proved the necessity of introducing the disciplinary liability for retired judges in legislation of Ukraine. It is also proposed to stipulate provisions under which the High Council of Justice must decide considering the circumstances whether to take into consideration or reject anonymous complaints or reports of violations by judges. However, it is proved that the introduction of impeachment institute in Ukraine, which is the ability to remove a judge in the special procedural manner, is not consistent with the principle of independence of the judiciary and democratic standards of justice.

Key words: legal liability, judges, breach of law, legislation, comparative law analysis, the European Union.

Підписано до друку 05.09.2017 р. Формат 60х90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100. Зам.71.

«Видавництво “Науковий світ”»®

Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.

м. Київ, вул. Казимира Малевича, 23, оф. 414.

200-87-15, 050-525-88-77

E-mail: nsvit23@ukr.net

Сайт: nsvit.cc.ua